

РЕЗЮМЕТА

на рецензираните публикации на гл. ас. д-р Надежда Петкова Делева

I. Монографии

Публикация №1 – монография, представена за конкурса като хабилитационен труд

Русско-болгарские аналоги (лексикографический аспект). София, Парадигма, 2020. 226 с. ISBN 978-954-326-417-9

ВГ: В монографията се разглеждат въпроси, характерни за съвременния етап на развитието на лингвистиката, отнасящи се към сравнително-съпоставителните изследвания. Актуалността на предметната област, свързана с контрастивното изучаване на руския и българския език, е предпоставка за избора на темата на работата. Тя се обуславя и от поставената цел – търсенето на практически резултати в областта на лексикографията, преподаването на руски език и превода.

В структурно отношение публикацията съдържа задължителните за научно съчинение увод, изложение (три глави – *Теоретични основи на активната лексикография и двуезичните речници; Съпоставителен анализ на руско-българските аналози; Съдържание и структура на руско-българския речник на аналози*), списък с изходни единици (словник), образци на речникови статии, заключение и библиография (322 заглавия), списък на използваните електронни ресурси, лексикографски източници (общо 226 стр.).

В увода се изтъква, че спецификата на контрастивното изучаване на руския и българския език е следствие от наличието на лексикално сходство на фона на съществуващи различия. За конкретен предмет на изследването са избрани сравнително слабо изучени езикови единици, които не са еднакви от гледна точка на техните формални и семантични характеристики. Предлага се възможност за демонстриране на получените наблюдения в речникова форма, която отговаря на изискванията на теоретичните постижения от последните десетилетия. Лексикографското представяне на резултатите от съпоставянето на руските и българските двойки лексикални единици се осъществява в съответствие с концепцията за интегралното описание на езика, разработена от Московската семантична школа. Принципът за интегралност има пряка връзка с практиката, тъй като е неделим от принципите на активност и системност на лингвистичното описание. В монографията се обосновава възможността за създаване на активен речник, което може да се разглежда като пръв опит за прилагане на изискванията на интегралното описание за нуждите на двуезичната лексикография.

Глава *първа* е посветена на теоретичните основи на концепцията за интегралното описание на езика и системната лексикография. Излагат се изискванията, произтичащи от основните характеристики на активната лексикография и на този фон се очертава спецификата на двуезичните речници. Обосновава се актуалността на предприетото изследване като се има предвид обстоятелството, че в руската лексикография разработването на активен речник, ориентиран към съвременните постижения на

лингвистиката и базиран на корпусни данни се развива динамично от началото на XXI век. Принципите за интегралност, активност и системност на лингвистичното описание се разглеждат като пряко следствие от понятието „езикова компетентност на говорещия“.

За целите на нашата работа са важни лексикографските следствия, произтичащи от основните постановки на концепцията за интегралността на езиковото описание, тъй като те определят съдържанието и структурата на речника като компонент на научното описание на езика. Водещо за нашите наблюдения е твърдението, че речникът представлява основния текст за езика, той трябва да бъде разглеждан като най-пълното практическо пособие за активно овладяване на езиковите навици, нужни за правилната употреба от говорещия в различни ситуации на общуване.

До настоящия момент принципите за разработка на активен речник не са представени в българската едоезична и двуезична руско-българска лексикография. Монографията може да бъде разглеждана като опит върху практически материал да бъде показано, че изложените принципи са приложими и перспективни при създаването на двуезични речници.

В рамките на изискванията на активната лексикография в работата съчетаемостта на думите се разглежда като тяхно фундаментално свойство. Многобройните теоретични разработки и повишеният интерес към този феномен са свидетелство за формирането на общата теория на съчетаемостта. Систематизират се основните гледни точки за същността на това понятие, изказва се мнението, че съчетаемостта и валентността следва да се разглеждат като два аспекта на синтагматиката – речева и езикова.

Привеждат се аргументи в полза на твърдението, че експликацията на съчетаемостта е средство за разкриване и демонстрация на словообразователните, лексико-семантичните лингвистични характеристики на думата. Проследява се отражението на съчетаемостта в речниците – учебни и двуезични руско-български и българско-руски, прави се изводът, че в тях отражението на съчетаемостните възможности на лексическите единици не е поставяно като основна лексикографска задача.

Търсят се подходи към явленията с омонимичен и паронимичен характер, обосновава се изборът на термина „аналози“ и прилагането му за целите на съпоставката на близкородствени езици.

В Глава *втора* вниманието е насочено към въпроси, свързани с методологията на съпоставителното изучаване на езиците. Обосновава се интензификацията на изследванията, обусловена и от нуждата за методическо осигуряване на преподаването на чужди езици, теорията и практиката на превода, лексикологията, лексикографията. Обсъждат се различни подходи към сравнителния анализ на езиците, методът на прилагания в работата анализ се определя като сравнително-типологичен, а фокусът е върху съпоставителния аспект. Уточнява се терминът „еквивалентност“ в рамките на съпоставителната лингвистика.

За изходна в работата се приема методиката за съпоставяне на близкородствените руски и български език, която предполага цялостно съпоставяне на лексикалния състав единици с оглед на системните им връзки във всеки от езиците. Като начин за демонстриране на резултатите от съпоставянето се избира речниковата форма. Очертава

се спецификата на лексикографирането на лексиката на близкородствените езици, а двуезичната лексикография се определя като отделен жанр в речниковото дело.

В Глава *трета* са представени резултатите от съпоставянето на езиковия материал за руско-български речник на аналози като следствие от лексиколожки изследвания. Посочва се фактът, че до настоящия момент руско-българската лексикография не разполага със специален речник на думи-аналози, насочен към ползвател-българин. По наше мнение, такъв речник се вписва в лексикографските тенденции от последните години и може да бъде отнесен към речниците от активен тип, разбираан в рамките на концепцията за интегралното описание на езика. Началният етап предвижда разработването на речникови статии на прилагателни и съществителни. Прогнозният речник по жанр може да бъде характеризирани като двуезичен преводен, двупосочен, речник на съчетаемостта, с елементи на енциклопедичен и лингвокултурологически, а по характер като активен, тълковен, учебен. В него се решават въпроси, специфични именно за двойката езици руски – български, породени от тяхната генетична и типологична близост.

Аргументира се необходимостта речниковата статия на руско-българския речник на аналозите да включва разнообразна по характер и обширна по обем информация, разпределена в отделни зони, което е в съответствие с изискванията на интегралното описание на езика. Включването на тълкуване се определя от разбирането за смисъла като отправна точка при организацията на езиковия материал. Зоната на съчетаемостта заема ключово място, а това води до необходимостта от систематизация на основните типове съчетания, които следва да бъдат включени в речниковата статия. За тази цел за пръв път са разработени модели за последователно подреждане на словосъчетанията за прилагателните и за съществителните. Специално място се отделя и на разработването на зоната с културологична информация, изхождайки от положението, че двуезичният речник може и трябва да се разглежда като едно от средствата за межкултурна комуникация. В съществуващите двуезични речници подобен род сведения са включвани спорадично.

Словникът, съставен на базата на сведенията в едоезични и двуезични речници, също и на лексически минимума, съдържа 3400 думи (прилагателни и съществителни) и представлява част от основния текст. Броят на избраните аналози еднозначно сочи необходимостта от подробен анализ на този тип единици.

В резултат от проведеното изследване може да се направи заключението, че в настоящата работа е представена възможността за решаване на проблеми от теоретико-приложен характер като резултат от контрастно изследване на близкородствени езици, при това в процеса на съпоставянето в центъра на вниманието се намира именно близостта на езиците.

За пръв път обект на анализ при съпоставката са руско-български двойки лексикални единици, за които е характерна висока степен на формално и смислово сходство.

Върху конкретен материал се доказва, че речниковата форма за представяне на резултатите от съпоставянето е нагледна и изчерпателна. В работата е показан пръв опит за разработване на руско-български речник на думи-аналози (съществителни и прилагателни) на базата на тяхното сравняване. Мотивира се и твърдението, че в днешно

време на изискванията на ползвателите отговарят електронните речници, тъй като в тях степента на информативност се повишава за сметка на включването на звукова и графична информация.

Върху конкретни примерни речникови статии е показано, че принципите на активната лексикография, разработени в рамките на Московската семантична школа, са приложими за нуждите на двуезичната лексикография.

Аргументира се тезата, че съчетаемостта на лексикалните единици служи като средство за разкриване на основните им характеристики.

Обособяването в отделна зона на лингвокултурологични сведения в руско-българския речник на аналозите потвърждава тезата за съвременната лексикография като синтез на филологията и културата.

Приетата в работата методика за съпоставяне на двойки лексикални единици от руския и българския език предвижда поэтапност в процеса на цялостното съпоставяне. До настоящия момент в българската русистика са провеждани изследвания от гледна точка на формалното и съдържателното съответствие между лексикални единици от двата езика. Отразяването на синтагматичните връзки въз основа на база, по-широка в сравнение със съществуващите речникови данни, която включва и корпусни данни, може да се смята като пръв опит за преход към следващия етап от съпоставянето в рамките на посочената методика. Подобен род разработки с изход в руско-българската лексикография до настоящия момент не са предприемани.

Предложеният модел за създаване на руско-български речник на аналози може да се смята за перспективен и от гледна точка на обучението по руски език на българи в условията на аудиторен билингвизъм.

RU: В монографии рассматриваются вопросы, характерные для современного этапа развития лингвистики, относящиеся к сравнительно-сопоставительным исследованиям. Актуальность предметной области, связанная с контрастивным изучением русского и болгарского языков, является предпосылкой выбора темы работы. Актуальность обуславливается и поставленной целью – поиск практических результатов в области лексикографии, преподавания русского языка и перевода.

В структурном отношении публикация содержит обязательные для научного сочинения введение, изложение, состоящее из трех глав (*Теоретические основы активной лексикографии и двуязычные словари; Сопоставительный анализ русско-болгарских аналогов; Содержание и структура русско-болгарского словаря аналогов*), список исходных единиц (словник), образцы словарных статей, заключение и библиография (322 единицы), список использованных электронных ресурсов, лексикографические источники (всего 226 с.).

В введении подчеркивается, что специфика контрастивного изучения русского и болгарского языков вызвана наличием лексического сходства на фоне имеющих существенных различий. В качестве конкретного предмета исследования выбраны сравнительно слабо изученные языковые единицы, не одинаковые с точки зрения их формальных и семантических характеристик. Предлагается возможность демонстрации полученных наблюдений в словарной форме, которая отвечает требованиям

теоретических разработок последних десятилетий. Лексикографическое представление результатов сопоставления русских и болгарских пар лексических единиц осуществляется в соответствии с концепцией интегрального, или единого описания языка, разработанной в русле идей Московской семантической школы. Принцип интегральности имеет прямой выход в практику благодаря его сопряженности с принципами активности и системности лингвистического описания. В монографии обосновывается возможность создания русско-болгарского активного словаря, что можно расценивать как первую попытку применения теории интегрального описания для нужд двуязычной лексикографии.

Глава *первая* посвящена теоретическим основам концепции интегрального описания языка и системной лексикографии. Излагаются требования, вытекающие из основных характеристик активной лексикографии и на этом фоне очерчивается специфика двуязычных словарей. Обосновывается актуальность предпринятого исследования, исходя из обстоятельства, что в русской лексикографии разработка активного словаря, ориентированного на современные достижения лингвистики и на корпусные данные, развивается динамично с начала XXI века.

Принципы интегральности, активности и системности лингвистического описания считаются прямым следствием понятия «языковая компетенция говорящего».

Для нашей работы важными являются лексикографические следствия, вытекающие из основных постановок концепции интегральности языкового описания, так как они определяют содержание и структуру словаря как компонента научного описания языка. Определяющим для наших наблюдений является утверждение, что словарь – это основной текст о языке, его следует рассматривать как самое полное практическое пособие для активного овладения навыками речи на родном или иностранном языке, так как в нем содержатся все сведения, необходимые для правильного употребления говорящими в разных ситуациях общения.

К настоящему времени принципы разработки активного словаря не нашли применения в болгарской одноязычной и двуязычной русско-болгарской лексикографии. Монографию можно рассматривать как попытку на практическом материале показать, что изложенные принципы являются перспективными при создании двуязычных словарей.

В свете требований активной лексикографии в работе сочетаемость слов рассматривается как их фундаментальное свойство. Множество теоретических разработок и повышенный интерес к этому феномену свидетельствуют о формировании общей теории сочетаемости. Систематизируются основные точки зрения на сущность этого понятия, высказывается мнение, что сочетаемость и валентность следует рассматривать как, соответственно, два аспекта синтагматики – речевой и языковой.

Приводятся аргументы в пользу утверждения, что экспликация сочетаемости служит средством обнаружения и демонстрации словообразовательных, синтаксических, лексико-семантических лингвистических характеристик слова. Прослеживается отражение сочетаемости в словарях – учебных и двуязычных русско-болгарских и болгарско-русских, делается вывод, что в них отражение сочетательных возможностей лексических единиц не ставилось в качестве основной лексикографической задачи.

Обсуждаются подходы к языковым явлениям омонимического и паронимического характера, обосновывается выбор термина «аналоги» и его применение для целей сопоставления близкородственных языков.

В Главе *второй* внимание направлено на вопросы, связанные с методологией сопоставительного изучения языков. Обосновывается интенсификация исследований, обусловленная и потребностями методического обеспечения преподавания иностранных языков, теории и практики перевода, лексикологии, лексикографии. Обсуждаются разные подходы к сравнительному анализу языков, определяется метод применяемого в работе анализа как сравнительно-типологический, а в фокусе находится собственно сопоставительный аспект. Уточняется термин «эквивалентность» в рамках сопоставительной лингвистики.

В качестве исходной в работе принимается методика сопоставления близкородственных русского и болгарского языков, предполагающая сплошное сопоставление лексического состава единиц, с учетом их системных связей в каждом из языков. В качестве способа демонстрации результатов сопоставления выбирается словарная форма. Очерчивается специфика лексикографирования лексики близкородственных языков, а двуязычная лексикография определяется как отдельный жанр в словарном деле.

В Главе *третьей* представлены результаты сопоставления языкового материала для русско-болгарского словаря аналогов как следствие лексикологических исследований. Указывается на тот факт, что к настоящему моменту русско-болгарская лексикография не располагает специальным словарем слов-аналогов, направленным на пользователя-болгарина. Представляется, что такой словарь вписывается в лексикографические тенденции последних лет и его можно отнести к словарям активного типа, понимаемого в свете теории интегрального описания языка. Начальный этап предусматривает разработку словарных статей прилагательных и существительных. Прогнозный словарь по жанру можно охарактеризовать как двуязычный переводной, двунаправленный, сочетаемостный, с элементами энциклопедического и лингвокультурологического, а по характеру – активный, толковый, учебный. В нем решаются вопросы специфические именно для пары языков русский – болгарский, вызванные их генетической и типологической близостью.

Аргументируется необходимость включения в словарную статью русско-болгарского словаря аналогов разнообразной по характеру и обширной по объему информации, обусловленную требованиями интегрального описания языка, которая распределяется по отдельным зонам. Включение толкования обусловлено установкой на смысл как отправную точку организации языкового материала. Зона сочетаемости занимает ключевое место, что приводит к необходимости систематизации основных типов сочетаний, которые необходимо включать в рамки словарной статьи. Для этой цели впервые разработаны модели последовательного размещения словосочетаний для прилагательных и существительных. Специальное место отводится и разработке зоны культурологической информации, исходя из положения, что двуязычный словарь следует рассматривать как одно из средств межкультурной коммуникации. В существующих двуязычных словарях подобного рода сведения включались спорадически.

Словник, составленный на основе одноязычных, двуязычных словарей и лексических минимумов, содержит 3 400 слов (прилагательных и существительных) и является частью основного текста. Количество выделенных аналогов однозначно показывает необходимость тщательного анализа этого типа единиц.

В результате исследования можно заключить, что в настоящей работе представлена возможность решения проблем теоретико-прикладного характера как результат контрастивного исследования близкородственных языков, при этом в процессе сопоставления в центре внимания находится именно близость языков.

Впервые объектом анализа при сопоставлении служат русско-болгарские лексические единицы, для которых характерна высокая степень формального и смыслового сходства.

На конкретном материале доказывается, что словарная форма представления результатов сопоставления является наглядной и исчерпывающей. В работе продемонстрирована первая попытка разработки русско-болгарского словаря слов-аналогов (существительных и прилагательных) на базе их сравнения. Мотивируется утверждение, что в настоящее время запросам пользователей отвечают электронные словари, в которых степень информативности повышается за счет включения графической и звуковой информации.

На определенных примерах словарных статей показано, что принципы активной лексикографии, разработанные в рамках Московской семантической школы, применимы для нужд двуязычной лексикографии.

Аргументируется тезис о том, что сочетаемость лексических единиц служит средством для выявления их основных характеристик.

Обособление лингвокультурологических сведений в отдельную зону русско-болгарского словаря аналогов подтверждает тезис о современной лексикографии как синтезе филологии и культуры.

Принятая в работе методика попарного сопоставления лексических единиц русского и болгарского языков предусматривает поэтапность сравнения. До настоящего момента в болгарской русистике проводились исследования с точки зрения формального и содержательного соответствия между лексическими единицами двух языков. Отражение синтагматических связей слов на основе более широкой по сравнению с существующими словарными данными базы, включающей и корпусные данные, можно считать первой попыткой перехода к последующему этапу сопоставления в рамках указанной методики. Подобного рода разработки с выходом в лексикографию до настоящего времени не предпринимались.

Предложенная модель создания русско-болгарского словаря аналогов представляется перспективной и с точки зрения обучения русскому языку болгар в условиях аудиторного билингвизма.

Публикация №2 – монография, публикувана на базата на защитен дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен "доктор"

Пространственные предлоги в русском и болгарском языках (лексикографический аспект). София, Парадигма, 2020. 182 с. ISBN 978-954- 326-415-5

BG: Монографията се отнася към областта на съпоставителното изследване на близкородствените езици (руски и български) и свързаната с нея двуезична лексикография. В работата проблемите се разглеждат и се решават съобразно концепцията за интегралното описание на езика, разработено в трудовете на Московската семантична школа. Илюстрира се възможността резултатите от съпоставително изследване на лексиката (по-конкретно на служебни думи) да бъдат представени в лексикографска форма. Проведеният анализ разкрива сходствата и разликите на лексикалните системи на съпоставяните езици и има отношение както към семантичната типология, така и към лексикографията, към преподаването на чужд език и към превода.

Целта на изследването е да бъдат разработени принципи за представяне на служебните думи в двуезичен руско-български речник като резултат от анализа на тяхната семантика и функциониране.

Обект на анализа са двадесетте първообразни пространствени предлога в съвременния руски език: *в, до, за, из, из-за, из-под, к, между, на, над, о, от, перед, по, под, при, с, сквозь, у, через*.

Така поставената цел определя и предмета на изследването в работата – разкриване на значението и функционирането на пространствените предлози и съпоставка с еквивалентите им в руския и българския език.

Изборът на конкретния материал за изследване е следствие от факта, че в съпоставителен план руските и българските предлози са сравнително слабо изучени.

Съпоставянето на подбрения материал се осъществява с прилагането на единна методика на съпоставителното описание по двойки на руски и български лексически единици. Монографията е част от работата по това описание и обхваща неизследван досега материал – служебни думи.

Поставената цел определя и конкретните задачи на изследването:

1. Анализиране на руските предлози, които „описват“ пространствени отношения, определяне на българските им съответствия въз основа на данните от двуезични и тълковни речници;
2. Анализиране на получените руско-български двойки предлози, следвайки избраната методика;
3. Разработване на речникови статии – „лексикографски портрети“ на руските и българските пространствени предлози и тяхното съпоставяне;
4. Създаване на речникови статии за двуезичен речник на руските и българските предлози в тяхното пространствено значение въз основа на съпоставените „лексикографски портрети“.

В структурно отношение публикацията съдържа задължителните за научно съчинение увод, изложение (три глави – *Интегралното описание на езика и „лексикографското портретиране“*, *Съпоставителен анализ на пространствените предлози в руския и българския език*, *„Лексикографски портрет“ на руските и българските пространствени предлози като резултат от съпоставителното изследване*),

заклучение, библиография по темата, списък на използваните лексикографски източници.

В *увода* се обосновава актуалността на изследването, посочва се теоретичната област, към която се отнася, формулират се предметът, обектът, целите и задачите, прилаганите методи и материалът за анализ.

Глава *първа* е посветена на концепцията за интегралното описание на езика и „лексикографското портретиране“. Излагат се основните постановки на концепцията и връзката ѝ с формалния модел на езика ‘Смисъл ⇔ Текст’. Работата е насочена към разработването на речник от тълковно-комбинаторен тип, който е част от модела ‘Смисъл ⇔ Текст’, по-конкретно от неговия семантичен компонент. За основна речникова единица е избрана лексемата, разбирана като максимално множество словоформи с едно и също лексическо значение. Именно лексемата е точката, в която се пресичат граматиката и речникът. Принципите на интегралното описание налагат унифициране при представянето на лингвистичната информация, което служи като предпоставка за въвеждането на зонния принцип на организация на речниковата статия. Всяка една от зоните освен тълкуването съдържа и друга информация за лексемата – морфологична, стилистична, синтактична, включват се лексикални функции, илюстративни примери.

Съществено за нашето изследване е определянето на съдържанието и структурата на нов тип речниково представяне на лексемата – неговият „лексикографски портрет“ в рамките на „лексикографски тип“ (термини на Ю. Д. Апресян).

При изясняване на специфичните черти на „лексикографския портрет“ на думата трябва да се има предвид връзката на интегралното описание на езика с принципите „системност“ и „активност“. Терминът „системност“ обуславя разбирането, че лексиката образува система, съставена от множество елементи (в нашия случай – лексеми), на които са присъщи общи свойства (семантични, синтактични, съчетаемостни и т. н.). Това налага въвеждането на понятието „лексикографски тип“, което е базово за системната лексикография. Лексикографският тип (ЛТ) обединява група лексеми на базата на техни общи свойства, които се налагат от граматичните правила и поради това изискват еднообразно описание в речника. ЛТ се отличава от такива понятия като семантично поле, лексико-семантична група думи, семантичен клас и е приложимо само в рамките на интегралното описание на езика.

Избраните за обект на изследването предлози образуват ЛТ на основата на общото за тях пространствено значение. Предлозите имат общи синтактични свойства, свързани с актантната им структура и с модела на управление. По своите морфологични характеристики те са обединени от признака „неизменяемост“. В рамките на ЛТ се проявяват свойства, които са общи, типови за няколко лексеми. Индивидуалните свойства на лексемата се описват в „лексикографския портрет“ – речникова статия, която предполага включване на всички съществени лингвистични свойства на лексемата.

Разработка на структурата на речниковата статия – „лексикографски портрет“ на предлог в съпоставителен план – изисква предварително да бъде посочено мястото на предлозите в класификацията на думите. В изследването изхождаме от факта, че за

славянските езици предлогът е универсална категория. Следва да се отбележи, че служебните думи за разлика от знаменателните са сравнително слабо изучени както с оглед на лексикографската практика, така и като обект на преподаването. От една страна те служат като средство, свързващо отделните думи и притежаващо чисто синтактични функции, лишено от свое лексикално значение. От друга страна предлозите имат черти, които ги сближават с пълнозначните думи заради тяхната способност да изразяват определени отношения – пространствени, времеви, целеви и т. н. При тях се среща присъщото на пълнозначните думи свойство полисемия, те могат да бъдат езикови аналози на двуместни логически предикати, да влизат в системни отношения помежду си – синонимни или антонимни. В работата се отделя внимание на факта, че за някои пространствени предлози е характерна дейктивната им употреба.

Глава **втора** е посветена на съпоставителния анализ на първообразните пространствени предлози в руския и българския език. Уточняват се принципите, на които се базира съпоставката на близкородствените езици. Определят се методът на съпоставяне и конкретната методика на анализа. Излагат се особеностите при съпоставката на служебните думи, в конкретния случай пространствените предлози. Изясняват се основни понятия, използвани в работата – „пространство“ и „еквивалентност“. Последователно се описва процедурата за анализ, прилагана в процеса на съпоставянето на руските и българските предлози. Методът на анализа се определя като съпоставително-типологичен, в центъра на вниманието е съпоставителният аспект. С помощта на компонентния анализ се определят смисловите сходства и различия, а дистрибутивният анализ се прилага при описване на тяхната съчетаемост.

В изследването се прилага конкретна методика за съпоставяне на базата на двупосочен анализ по двойки думи, взимайки предвид системните им връзки в руски и български език, разработена от И. Червенкова.

За изходна база служи съдържащата се информация в речниците (тълковни и двуезични) като отразяващи лексиколожките изследвания на конкретните думи. В процеса на семантичния анализ на готовата лексикална двойка речниковите данни се проверяват и могат да бъдат променени или допълнени с нови лексикални единици.

Особеност на този тип изследване е двупосочният съпоставителен анализ – в посока от руския (избран за изходен) към български език, а след това от българския към руския. Тази процедура дава възможност да бъдат демонстрирани различията в плана на съдържание на лексикалните единици.

В работата се придържахме към гледната точка, че за да бъде описана семантиката на дадена лексема е необходимо да бъде построена такава изходна репрезентация на тази лексема, която да обяснява особеностите на семантичното ѝ поведение. Разработените от нас тълкувания в духа на модела ‘Смисъл ⇔ Текст’ могат да бъдат разглеждани като изходни репрезентации.

Анализът на служебните думи, по наше мнение, е целесъобразно да се извършва на фона на общия семантичен признак. Именно затова съчетаемостните, комуникативните, синтактичните свойства на пространствените предлози се описват като обусловени от тяхната семантика.

В глава *трета* се излага съдържанието и структурата на речниковата статия – „лексикографски портрет“, получена след проведения съпоставителен анализ на пространствените предлози в руския и българския език. Застъпваме становището, че речниковата форма е един от възможните начини за представяне на резултатите от съпоставката, отличаваща се с простота, нагледност и достъпна форма за практическо прилагане на резултатите. Традиционната структура по вертикал на речниковата статия, състояща се от две части – руска и българска – е допълнена с още една, трета част, в която е представено тълкуването. По хоризонтал отляво надясно са включени илюстративни примери на руски език, словосъчетания, модел на управление, примери на български език; в средната част под тълкуването са представени коментари, в хоризонталната част под цялата статия е посочена библиографска информация за съответния предлог

Обобщени са получените резултати, изведени са параметри-смисли, по които се противопоставят значенията на пространствените предлози в рамките на двата близкородствени езика. Проведената от нас съпоставка може да бъде разглеждана като начален етап от по-нататъшно лексикографско изследване и фиксиране на разнородни параметри, необходими за системното описване на даден клас думи.

Разработените в монографията лексикографски принципи следва да бъдат отнесени към направлението в лингвистиката, в което материалът се изследва в дълбочина, което определя насищането на речниковата статия с максимум информация. Речникът може да бъде определен като двуезичен, двупосочен, активен, учебен, преводен.

В резултат на лексикографската обработка на 20 изходни пространствени предлога са получени и анализирани 55 руско-български лексикални двойки. Изведени са единици на метаезика, включени в тълкуванията на пространствените предлози. Семантичните единици могат да бъдат отнесени към смислите, които образуват семантичното ядро на всеки език. На този етап те могат да се разглеждат като емпиричен материал, получен в резултат на изследването на определен кръг думи.

Предлаганата работа обобщава резултатите от лингвистично изследване, проведено с цел търсене на оптимален начин за представяне в речникова форма на конкретен материал, получен при съпоставяне на руски и български предлози в съответствие с принципите на интегралното описание на езика.

RU: Монография относително к области сопоставительного исследования близкородственных языков (русского и болгарского) и связанной с нем двуязычной лексикографии. В работе проблемы рассматриваются и решаются в соответствии с концепцией интегрального описания языка, разработанной в трудах Московской семантической школы. Иллюстрируется возможность представления результатов сопоставительного исследования лексики (в частности, служебных слов) в лексикографической форме. Проведенный анализ раскрывает сходства и различия лексических систем сопоставляемых языков, имеет отношение как к семантической типологии, так и к лексикографии, к преподаванию иностранного языка и переводу.

Цель исследования – разработать принципы представления служебных слов в двуязычном русско-болгарском словаре как результат анализа их семантики и функционирования.

Объектом анализа являются двадцать первообразных пространственных предлогов современного русского языка: *в, до, за, из, из-за, из-под, к, между, на, над, о, от, перед, по, под, при, с, сквозь, у, через.*

Поставленная цель определяет и предмет исследования в работе – выявить значение и функционирование пространственных предлогов и сопоставить их с эквивалентами в русском и болгарском языках.

Выбор конкретного материала исследования обусловлен тем фактом, что в сопоставительном плане русские и болгарские предлоги сравнительно слабо изучены.

Сопоставление подобранного материала осуществляется путем применения единой методики попарного сопоставительного описания русских и болгарских лексических единиц. Монография является частью этого описания и охватывает мало исследованный до сих пор материал из сферы служебных слов. Поставленная цель определяет и конкретные задачи исследования: 1) Анализ русских предлогов, «описывающих» пространственные отношения и определение их болгарских соответствий на основе данных двуязычных и толковых словарей; 2) Анализ полученных русско-болгарских пар, соблюдая выбранную методику; 3) Разработка словарных статей-«лексикографических портретов» русских и болгарских пространственных предлогов и их сопоставление; 4) Создание словарных статей-«лексикографических портретов». для двуязычного словаря русских и болгарских предлогов в их пространственном значении.

В структурном отношении публикация содержит обязательные для научного сочинения введение, изложение (состоящее из трех глав – *Интегральное описание языка и «лексикографическое портретирование»*; *Сопоставительный анализ пространственных предлогов в русском и болгарском языках*; *«Лексикографический портрет» русских и болгарских пространственных предлогов как результат сопоставительного анализа*), заключение, библиография по теме, список лексикографических источников.

В *введении* обосновывается актуальность исследования, указывается теоретическая область, к которой оно относится, формулируются предмет, объект, цели и задачи, применяемые методы и материал для анализа.

Глава *первая* посвящена концепции интегрального описания языка и «лексикографическому портретированию».

Излагаются основные постановки концепции и ее связь с формальной модели языка ‘Смысл \leftrightarrow Текст’

Работа направлена на разработку словаря толково-комбинаторного типа как часть модели ‘Смысл \leftrightarrow Текст’, более конкретно – его семантический компонент. В качестве основной словарной единицы выбрана лексема, понимаемая как максимальное множество словоформ с одним и тем же лексическим значением. Именно лексема является точкой пересечения лексики и грамматики. Принципы интегрального описания приводят к необходимости унифицировать способ подачи лингвистической информации, что служит предпосылкой введения зонного принципа организации словарной статьи. Каждая из зон кроме толкования содержит и другую информацию о

лексеме – морфологическую, стилистическую, синтаксическую и т. д., включены лексические функции, иллюстративные примеры.

Существенным для нашего исследования является определение содержания и структуры словарной статьи лексемы – ее «лексикографического портрета» в рамках «лексикографического типа» (термины Ю. Д. Апресяна).

При выяснении специфических черт «лексикографического портрета» слова следует иметь в виду связь интегрального описания языка с принципами «системность» и «активность». Термин «системность» связан с пониманием, что лексика образует систему, составленную из множества элементов (в нашем случае – лексем), которым присущи общие свойства (семантические, синтаксические, сочетаемостные и т. д.). Это обуславливает введение базового для системной лексикографии понятия «лексикографический тип» (ЛТ). Он объединяет группу лексем на основе их общих свойств как результат грамматических правил и по этой причине требующих единообразного описания в словаре. ЛТ отличается от таких понятий, как семантическое поле, лексико-семантическая группа слов, семантический класс, и применим только в рамках интегрального описания языка.

Выбранные в качестве объекта исследования предлоги образуют ЛТ на основе общего для них пространственного значения. У предлогов общие синтаксические свойства, связанные с их актантной структурой и с моделью управления. По своим морфологическим характеристикам они объединены признаком «неизменяемость». В рамках ЛТ проявляются свойства, которые общие, типовые для нескольких лексем. Индивидуальные свойства лексемы описываются в «лексикографическом портрете» – словарной статье, предполагающей включение всех существенных лингвистических свойств лексемы.

Разработка структуры словарной статьи-«лексикографического портрета» предлога в сопоставительном плане требует предварительного указать место предлогов в системе классификации слов. В исследовании исходим из того факта, что для славянских языков предлог является универсальной категорией. Следует отметить, что служебные слова в отличие от знаменательных сравнительно слабо изучены как с учетом лексикографической практики, так и как объект преподавания. С одной стороны, они служат в качестве связующего средства между отдельными словами, у них чисто синтаксические функции, они лишены собственного лексического значения. С другой стороны, у предлогов есть черты, приближающие их к полнозначным словам из-за их способности выражать определенные отношения – пространственные, временные, целевые и т. д. Они, подобно полнозначным словам, могут быть полисемичными, или быть аналогами двухместных логических предикатов, могут входить в системные отношения – синонимические или антонимические – между собой. В работе внимание уделяется тому факту, что для некоторых пространственных предлогов характерно их дейктическое употребление.

Глава *вторая* посвящена сопоставительному анализу первообразных пространственных предлогов в русском и болгарском языках. Уточняются принципы, на которых основывается сопоставление близкородственных языков. Определяются метод сопоставления и конкретная методика анализа. Излагаются особенности при сопоставлении служебных слов, в частности пространственных предлогов. Выясняются

основные понятия, применяемые в работе – «пространство» и «эквивалентность». Последовательно описывается процедура анализа при сопоставлении русских и болгарских предлогов. Метод анализа определяется как сопоставительно-типологический, а в центре внимания находится сопоставительный аспект. С помощью компонентного анализа определяются смысловые сходства и различия, а дистрибутивный анализ применяется при описании их сочетаемости.

В исследовании применяется конкретная методика сопоставления на основе двунаправленного анализа пар слов, принимая во внимание их системные связи в русском и болгарском языках, разработанная И. Червенковой. В качестве исходной базы для сравнения служит информация, содержащаяся в словарях (толковых и двуязычных) как отражающая лексикологические исследования о конкретных словах. В процессе семантического анализа готовой лексической пары словарные данные проверяются и могут быть изменены или дополнены новыми лексическими единицами. Особенность этого типа исследования – это двунаправленный сопоставительный анализ в направлении от русского языка (в качестве исходного) к болгарскому, а затем от болгарского к русскому. Эта процедура предоставляет возможность продемонстрировать различия в плане содержания лексических единиц.

В работе придерживаемся мнения, что для описания семантики данной лексемы, необходимо построить такое исходное представление этой лексемы, которое объясняет особенности ее семантического поведения. Разработанные в словарных статьях толкования в свете модели 'Смысл \Leftrightarrow Текст' можно рассматривать в качестве исходных репрезентаций.

Анализ служебных слов, по нашему мнению, целесообразно проводить на фоне общего семантического признака. Именно поэтому сочетаемостные, коммуникативные, синтаксические свойства пространственных предлогов описываются как обусловленные их семантикой.

В главе *третьей* излагается содержание и структура словарной статьи-«лексикографического портрета», как результат проведенного сопоставительного анализа пространственных предлогов в русском и болгарском языках. Поддерживаем тезис о том, что словарная форма является одним из возможных способов представления результатов сопоставления наряду с простотой, наглядностью и доступной формой практического применения. Традиционная двухчастная структура словарной статьи по вертикали заменена трехчастной, состоящей из «русской» части, из толкования и из «болгарской» части. По горизонтали слева направо расположены иллюстративные примеры на русском языке, словосочетания, модель управления, примеры на болгарском языке; под толкованием в средней части расположены комментарии. В горизонтальной полосе в конце статьи приводятся библиографические сведения о данном предлоге.

Обобщая полученную в ходе сравнения информацию, выводятся параметры-смыслы, по которым противопоставляются значения пространственных предлогов в рамках двух близкородственных языков. Проведенное сопоставление можно рассматривать как начальный этап будущего лексикографического исследования с целью обнаружения разнородных параметров, необходимых для системного описания конкретного класса слов.

Разработанные в монографии лексикографические принципы следует отнести к тому направлению в лингвистике, в котором материал исследуется вглубь, а это определяет включение в словарную статью максимума информации о лексеме. Словарь можно охарактеризовать как двуязычный, двунаправленный, активный, учебный, переводной.

В результате лексикографической обработки 20 исходных пространственных предлогов получены и проанализированы 55 русско-болгарских лексических пар. Выведены единицы метаязыка, включенные в толкования пространственных предлогов. Семантические единицы могут быть отнесены к смыслам, образующим семантическое ядро любого языка. На этом этапе их можно рассматривать как эмпирический материал, полученный в результате исследования определенного круга лексических единиц.

Предлагаемая работа обобщает результаты лингвистического исследования, проведенного с целью поиска оптимального способа представления в словарной форме конкретного материала, полученного при сопоставлении русских и болгарских предлогов в соответствии с принципами интегрального описания языка.

II. Статии и доклади, публикувани в научни издания, реферирани и индексирани в световноизвестни бази данни с научна информация

Публикация №3: Активный русско-болгарский словарь сочетаемости. – В: *Чуждоезиково обучение*, кн. 1, 2020, Vol. 47, с. 23-34. ISSN 1314-8508 (online) ISSN 0205-1834 (print). – реф. в Web of Science

BG: Върху материал от руско-български лексикални единици-аналози, за които е характерна висока степен на формално и смислово сходство, се предприема първи опит за прилагане на концепцията на интегралното описание на езика, в частност на принципите на активната лексикография, в сферата на двуезичната лексикография. Мотивира се твърдението, че двуезичният речник следва да съдържа изчерпателни сведения за синтагматичните връзки на лексемата. При съпоставянето словосъчетанията служат за разкриване на различията в рамките на лексикалните системи на двата езика. Като най-приемлив за активния двуезичен речник на аналозите се предлага начинът, при който съчетаемостта на заглавната единице се характеризира посредством включването на систематизиран списък от свободни и несвободни словосъчетания, чийто елемент е тя и нейният лексико-семантичен вариант. Всяко словосъчетание е преведено на български език. По такъв начин съвкупността от словосъчетанията изчерпателно характеризира синтактичната съчетаемост на думата и достатъчно пълно разкрива неговата лексикална съчетаемост.

RU: На материале русско-болгарских лексических единиц-аналогов, для которых характерна высокая степень формального и смыслового сходства, предпринимается первая попытка применения концепции интегрального описания языка, в частности принципов активной лексикографии, в сфере двуязычной лексикографии. Мотивируется тезис о том, что в двуязычный словарь следует включать исчерпывающие сведения о синтагматических связях лексемы. При сопоставлении словосочетания служат для выяснения случаев расхождений в рамках лексических систем двух языков Наиболее приемлемым для активного двуязычного словаря аналогов представляется способ, предусматривающий характеристику сочетаемости заголовочной единицы в каждом из ее значений посредством включения упорядоченного перечня свободных и несвободных

словосочетаний, элементом которых является она и ее лексико-семантический вариант. Каждое словосочетание снабжается переводом на болгарский язык. Таким образом, совокупность словосочетаний подробно характеризует синтаксическую сочетаемость слова и достаточно полно раскрывает его лексическую сочетаемость.

III. Статии и доклади, публикувани в нереферирани списания с научно рецензиране или публикувани в редактирани колективни томове

Публикация №4 : Андриюшина Н.П., Н. Делева, А. Липовска. Тестирование и сертификация уровней владения русским языком в Софийском университете: Состояние и перспективы. – В: *Чуждоезиково обучение, XXIII, 2 (2007)*. София: МОН, 2007. С. 77–80. ISSN 0205-1834 – в реф. списък на НАЦИД

BG: В статията се излагат основните положения на разработената в Русия система за тестово изпитване с цел определяне нивото на владеене на руски език като чужд (ТРКИ). Подчертава се, че задачите, стоящи пред системата за сертификационно тестиране не съвпадат със задачите на преподаването, следователно понятията учебен процес и ниво на владеене на езика не са синоними. Обобщават се резултатите от изпитите по отделните субтестове, провеждани в рамките на двустранното сътрудничество между Софийския университет и Московския университет „М. Ломоносов“.

RU: Предметом изложения в статье являются основные положения Российской системы тестирования для определения уровня владения русским языком как иностранным (ТРКИ). Подчеркивается, что задачи, стоящие перед системой сертификационного тестирования не совпадают с задачами преподавания, следовательно, понятия учебный процесс и уровень владения языком не синонимичны. Обобщаются результаты экзаменов по отдельным субтестам ТРКИ, которые проводились в рамках двустороннего сотрудничества между Софийским университетом и МГУ им. М. В. Ломоносова.

Публикация №5: Сопоставление предлогов в русском и болгарском языках. – В: *Вопросы лингвистики и лингводидактики. Материалы конференции МАПРЯЛ. Краков, 23 – 24 апрел 1996*. Краков, 1996. С. 156-161. ISBN 83-86841-70-2

BG: В доклада се обосновава необходимостта от съпоставяне на руската и българската лексика с цел описване на сходствата и различията, за да бъдат установени степента и характера на тяхната близост. Обект на наблюдение са пространствените първообразни предлози, които в съпоставителен план са сравнително слабо изучени. База за анализ са данните от речниците – тълковни и двуезични. Поддържа се тезата, че дефиниционният анализ е специален метод за лингвистични изследвания.

Въз основа на резултатите от сравнението за пръв път се прави опит за структуриране на речникова статия, която обединява идеята за „лексикографско портретиране“ с методиката на съпоставителен анализ на лексиката по двойки думи.

RU: В докладе обосновывается необходимость сопоставления русской и болгарской лексики с целью описания сходств и различий, чтобы установить характер и меру их близости. Объектом наблюдения являются пространственные первообразные предлоги, которые в сопоставительном плане сравнительно слабо изучены. Базой для анализа значений служат данные, зафиксированные в словарях – толковых и двуязычных.

Поддържається тезис о том, что дефиниционный анализ имеет место специального метода лингвистических исследований.

На основе результатов сравнения впервые предпринимается попытка структурирования словарной статьи, которая объединяет идею о «лексикографическом портретировании» с методикой попарного сопоставительного анализа лексики.

Публикация №6: Методика сопоставительного анализа пространственных предлогов русского и болгарского языков (лексикографический аспект). – В: *X конгресс МАПРЯЛ. Русское слово в мировой культуре. Русский текст и русский дискурс сегодня*. Санкт-Петербург. 2004. с. 450-456. ISBN 5-79-25-0754-X

BG: Предмет на доклада е методиката за съпоставителен анализ на лексиката, в частност на пространствените предлози. Основно в този анализ е понятието лексикална двойка, която включва семантично еквивалентни лексикални единици – руска и българска.

Думата се разглежда като двупланов езиков знак, затова лексикалните единици се подлагат на сравнение от гледна точка и на формата, и на съдържанието. Формалният аспект предвижда сравняване на лексикалните единици при наличие и на съдържателно сходство.

При провеждане на съдържателното съпоставяне водеща роля има семантичният аспект на анализа. Той се осъществява посредством сравняване на семантиката на думата (предлога) в руския език със семантиката на думата (предлога) в българския език, отразена в речниковите тълкувания.

RU: Предметом доклада является методика сопоставительного анализа лексики, в частности пространственных предлогов. Основным в данном анализе является понятие лексической пары, которое включает семантически эквивалентные лексические единицы (ЛЕ) – русскую и болгарскую.

Слово рассматривается как двуплановый языковой знак, поэтому лексические единицы подвергаются сравнению и с точки плана выражения, и с точки плана содержания. Формальный аспект предусматривает сравнение ЛЕ в плане выражения при наличии и содержательного сходства.

Основанием для сравнения ЛЕ в плане содержания является их содержательное и/или формальное тождество, включение или пересечение.

В ходе содержательного сопоставления ведущее место отводится семантическому аспекту анализа. Он осуществляется путем сравнения семантики слова (предлога) русского языка с семантикой слова (предлога) болгарского языка, которая отражена в их словарных толкованиях.

Публикация №7: Болгарские лексикографы эпохи возрождения и их контакты с И. И. Срезневским. – В: *И. И. Срезневский и русское историческое языкознание: опыт и перспективы. К 125-летию со дня рождения И. И. Срезневского. Сборник статей международной научно-практической конференции, 21-23 сентября 2017 г.* С. 385-394. Рязань, 2017. ISBN 978-5-906987-27-3

BG: В статията краткият обзор на трудовете на изследователи на епохата на българското Възраждане е допълнен със собствени наблюдения над редица лексикографски

произведения от този период. Очертан е кръгът от контактите на И. И. Срезневски с български просветители. Излагат се наблюдения, получени при анализа на ръкописния руско-български речник на К. Петкович от архива на И. И. Срезневски.

RU: В статията кратък обзор работ на изследователи от епохата на българското Възрождение е допълнен с собствени наблюдения над някои лексикографски произведения от този период. Очерчен е кръгът от контактите на И. И. Срезневски с деятелите от епохата на българското Възрождение.

Излагат се наблюдения, получени в резултат на анализа на руско-българския речник на К. Петкович от архива на И. И. Срезневски.

Публикация №8: Н. Делева, С. Воиславова. Фразеологизми с компонент *мечта/мечта* в руската и българската лингвокултура. – В: *Перва научна-практическа международна конференция „Пресекане граници: межкултурна комуникация в глобален контекст“ 14-16 февруари 2018 г. Сборник на материалите*. Москва, 2018. С. 82-84. ISBN 978-5-98269-176-7

BG: Предмет на наблюденията в доклада са межкултурните особености на руските и българските фразеологизми върху материал от тематичната група с опорна дума *мечта/мечта*. Примерите са избрани от речници (тълковни и двуезични), привлечени са и корпусни данни. Върху материал от близкородствени езици има възможност да бъдат обсъждани трудности при обучението на българите на руски език, също и осъществяването на коментар (например, сравнително-съпоставително описание на културните конотации, образна семантика, дискурсивни практики).

RU: Предмет на наблюденията в доклада са кросс-културните особености на руските и българските фразеологизми на материал от тематичната група с опорна дума *мечта/мечта*. Примерите са избрани от речници (тълковни и двуезични), привлечени са и корпусни данни. На материал от близкородствени езици е възможно обсъждане на трудности в процеса на обучение на българите на руски език, също и осъществяването на коментар (например, сравнително-съпоставително описание на културните конотации, образна семантика, дискурсивни практики).

Публикация №9: Н. Делева, С. Воиславова. Лингвокултурен анализ на фразеологизми с компонент *сон* в руската и българската лингвокултура. – В: *„Благословенни първи стъпки...“*. Сборник на работите на младите изследователи. Вып. 12. Магнитогорск, 2018. С. 95-103. ISBN 978-5-9967-1432-2

BG: В статията се анализират руско-българските паралели върху материал от фразеологизми, съставляващи лексико-семантичното поле *сон/сън*, които досега не са били предмет на лингвокултурен анализ. В процеса на наблюденията се прилагат принципите на съпоставителната лингвокултурология, привличат се данни от общи и аспекти на руско-български речници.

Сравнението дава възможност да се направи изводът, че *сон/сън* може да бъде отнесен към базовите метафори и в руската, и в българската лингвокултура. Получените сведения могат да бъдат включени в началния етап на разработване на кроскултурните параметри на базата на съпоставка на руската с други лингвокултури.

RU: В статье анализируются русско-болгарские параллели на материале фразеологизмов, образующих лексико-семантическое поле *сон/сън*, которые до настоящего времени не были предметом лингвокультурологического анализа. В процессе наших наблюдений опираемся на принципы сопоставительной лингвокультурологии и на данные общих и аспектных русско-болгарских словарей.

Сравнение дает возможность сделать вывод о том, что *сон/сън* можно отнести к базовым метафорам и в русской, и в болгарской лингвокультурах. Полученные сведения можно включить в начальный этап разработки кросс-культурных параметров на основе сопоставления русской лингвокультуры с другими лингвокультурами.

Публикация №10: Е. Ю. Иванова, Н. Делева. Линейно-синтаксические особенности союза *ДА* в болгарском языке (на фоне сербского и словенского). – В: *XXIV Державинские чтения. Современные и исторические проблемы болгаристики и славистики. Сборник статей по материалам международной филологической конференции. Санкт-Петербург, 18-27 марта 2019 г.* СПб, 2019. С.6-13. ISBN 978-5-9651-1262-3

BG: В статията се разглеждат линейно-синтактичните особености на съюза *да* в славянските езици. Наблюденията сочат, че в съвременните литературни южнославянски езици функцията на *да/да* като съчинително средство на две изречения е напълно изгубена, но функциите на *да/да* като подчинителен съюз не само са се запазили, но и значително са се разширили. Южнославянските езици демонстрират две противоположни насоки на развитие на *да/да*. В западната подгрупа (сръбски, словенски) развитието е към обикновен синтактичен съюз В източната група (балканославянските езици) протича граматикализация на *да* като приглаголен елемент, в резултат на което придобива функции и свойства на конюнктивоподобна приглаголна частица.

RU: В статье рассматриваются линейно-синтаксические особенности союза *да* в славянских языках. Наблюдения показывают, что в современных литературных южнославянских языках функция *да/да* как средства сочинения двух предложений полностью утрачена, но функции *да/да* как подчинительного союза не только сохранились, но и получили значительное расширение. Южнославянские языки демонстрируют два противоположных вектора развития *да/да* в союзной функции. В их западной подгруппе (напр., сербский, словенский) развитие *да/да* шло по пути становления его как обычного синтаксического союза. В восточной группе (балканославянские языки) произошла граматикализация *да* как приглагольного элемента, в результате чего оно приобрело функции и свойства конюнктивоподобной приглагольной частицы.

Публикация №11: Проект за речникова статия на предлозите в двуезичен руско-български речник . – В: *За думите и речниците. Лексикографски и лексиколожки четения '98 : материали от Първата национална конференция по лексикография и лексикология, посветена на 100-годишнината от рождението на българския лексикограф и преводач Стефан Илчев, София, 19-20 октомври 1998 г. (Сборник от национална конференция с международно участие).* С.281-284. COBISS.BG-ID - 1288853476

BG: В статията се анализират специфичните семантико-синтактични особености на предлозите, които определят и принципите на тяхното представяне в речникова форма. Подкрепя се твърдението, че явлението полисемия е характерно не само за пълнозначните думи, но и за предлозите. Проблемът за връзката между отделните значения има принципно важно значение за лексикографската практика, което налага те да бъдат представяни като свързани помежду си варианти.

Привеждат се примери за корелация между пространственото и причинното значение на първообразните пространствени предлози.

RU: В статията анализират специфичните семантико-синтаксически особености предлогов, които определят и принципи на тяхното представяне в словарной форме. Поддържа се мнение, че явление полисемии характерно не только для полнозначных слов, но и для предлогов. Проблема связи между отдельными значениями имеет принципиально важное значение для лексикографической практики, что приводит к необходимости их представления как связанные между собой варианты. Приводятся примеры корреляции между пространственным и причинным значением первообразных пространственных предлогов.

Публикация №12: О специфике составления краткого русско-болгарского словаря. – В: *Мир русского слова и русское слово в мире. Материалы XI конгресса Международной ассоциации преподавателей русского языка и литературы. Варна, 17-23 сентября 2007 г. Том 2, Проблемы фразеологии. Русская лексикография: тенденции развития.* С., 2007. С. 390-393. ISBN 978-954-580-214-0 – в реф. списък на НАЦИД

BG: В доклада вниманието е съсредоточено върху отличителните характеристики на кратък руско-български речник. Адресат е носител на руския език, което е определящо при подбора на съответствията и илюстративните примери на български език. Обемът на речника е около 20 хил. изходни речникови единици, представени са основните класове думи. Изборът на съответствия е определен от обема и насочеността на речника. Речниковите статии са разработени с оглед на комуникативните потребности на ползвателите, затова съдържат най-честотни руски думи и словосъчетания. – свободни и устойчиви. Последователно са представени междуезиковите омоними. При изборът на примери в много случаи е даден и минимален контекст, илюстриращ съчетаемостта на лексикалните единици. Приложението към речника включва граматичен очерк за особеностите на българския език, географска информация и сведения за забележителността на страната.

RU: В докладе в фокусе внимания находятся отличительные характеристики краткого русско-болгарского словаря. Адресатом является носитель русского языка, что определяет подбор соответствий и иллюстративных примеров на болгарском языке. Объем словаря около 20 тыс. исходных словарных единиц из числа основных классов слов. Объем словаря и его направленность определяют подход при выборе соответствий. Словарные статьи разработаны с учетом коммуникативных потребностей пользователей, поэтому содержат русские слова и словосочетания – свободные и устойчивые – из числа наиболее частотных. Последовательно отражены межъязыковые омонимы. При подборе примеров к исходному русскому слову, там, где это возможно, представлены не только соответствия, но и минимальный контекст, указывающий на сочетаемость лексических единиц. Приложение к словарю включает грамматический

очерк об особенностях болгарского языка, также географическую информация и сведения о достопримечательностях страны.

Публикация №13: Н. Делева, Ц. Ралева. Обзор русско-болгарских и болгарско-русских терминологических словарей. – В: *Проблемы и перспективы русско-болгарской и болгарско-русской терминологической лексикографии*. С., 2013. С. 64-72. ISBN 978-954-723-111-5 – в реф. списък на НАЦИД

BG: Обзорът има за цел да представи основните руско-български и българско-руски терминологични речници, излезли в периода от 1944 до 2012 г., които не са предмет на анализ в монографията на А. Липовска „Руско-българска лексикография. Традиции и тенденции развития“ (2009). Речниците са описани на тематичен принцип.

RU: Обзор имеет целью представить основные русско-болгарские и болгарско-русские терминологические словари, вышедшие в период с 1944 по 2012 г., которые не были предметом анализа в монографии А. Липовской «Русско-болгарская лексикография. Традиции и тенденции развития» (2009). Словар описаны по тематическому принципу.

Публикация №14: О двуязычном учебном электронном словаре. – В: *Лексикография. Язык. Речь. Сборник статей памяти А. Липовской*. С., 2013. С. 59-66. ISBN 978-954-07-3495-8 – в реф. списък на НАЦИД

BG: В статията се разглежда необходимостта от създаване на електронни двуезични учебни речници. Обосновава се възможността за разработването им на базата на серията лексически минимума, разработени за нуждите на системата за сертификационно тестване ТРКИ. В тях увеличаването на обема на словника се извършва паралелно с разширяване на информацията за отделната лексическа единица. Отчита се фактът, че лексическите минимума трябва да се разглеждат като обучаващ, а не нормативен материал. Обсъжда се и възможността за прилагане на идеята на А. Липовска за създаване на модулен онлайн речник, илюстрирана с примерна речникова статия.

RU: В статье рассматривается необходимость создания электронных двуязычных учебных словарей. Обосновывается возможность их разработки на основе серии лексических минимумов (ЛМ), разработанных для нужд системы сертификационного тестирования ТРКИ. В них наряду с увеличением объема словника расширяется и информация об отдельной лексической единице. Учитывается факт, что ЛМ следует рассматривать как обучающий, а не как нормативный материал. Обсуждается возможность применения идеи А. Липовской о создании сотового сетевого словаря, в качестве иллюстрации представлена примерная словарная статья.

Публикация №15: Лексикографическое представление концепта «память» в русском и болгарском языках. – В: *Езици на паметта в литературния текст. Доклади от годишната конференция на Факултета по славянски филологии, СУ „Св. Климент Охридски“*. – Велико Търново: Фабер, 2014.. С. 604-610. ISBN 978-619-00-0111-9 – в реф. списък на НАЦИД

BG: В статията на базата на данни от съвременни тълковни и двуезични речници се очертават границите на концептуалното поле *памет*. Установява се, че в него влизат съответно лексеми, словосъчетания (предимно устойчиви), синонимни, антонимни и асоциативни редове, лексикални деривати. Ярко е изразена фразеологичната и

устойчивата метафорична съчетаемост. Получените сведения могат да се разглеждат като част от съпоставителен речник на концепти в руския и българския език.

RU: В статия на основе данных современных толковых и двуязычных словарей очерчиваются границы концептуального поля *память*. В результате устанавливается, что в него входят соответственно лексемы, словосочетания (преимущественно устойчивые), синонимические ряды, антонимические пары, лексические дериваты, ассоциативные ряды. Ярко выражена фразеологическая и устойчивая метафорическая сочетаемость.

Полученные сведения можно рассматривать как часть сопоставительного словаря концептов русского и болгарского языков.

Публикация №16: К проблеме составления русско-болгарского словаря лексических параллелей. – В: *XI Международной симпозиум МАПРЯЛ. Теоретико-практическое изучение русского языка и его сопоставительно-типологическое описание. Доклады и сообщения. Велико-Тырново, 03-06 апреля 2014 г.* С. 40-42. ISSN 1312-3069 – в реф. списък на НАЦИД

BG: Предмет на доклада е проектът за руско-български речник, съдържащ лексикални единици, сходни по форма с частично или пълно съвпадане/несъвпадане на значенията, които получават различно терминологично обозначение. Той може да бъде разглеждан като част от съпоставителното изследване на лексиката на двата езика. Речниковата статия включва заглавната руска дума и нейното съответствие/съответствия в български език, граматични сведения, авторски тълкувания, стилистична характеристика, илюстративни примери, подбрани с оглед на полезността им за обучението и превода, а също и за избягване на интерференцията.

RU: Предметом доклада является проект русско-болгарского словаря лексических единиц, сходных по внешней форме с частичным или полным совпадением/несовпадением значений, получивших разное терминологическое обозначение. Его можно рассматривать как часть сопоставительного описания лексики двух языков. Словарная статья содержит заголовочное русское слово и его соответствие/соответствия в болгарском языке, грамматические сведения, авторские толкования, стилистические пометы, иллюстративные примеры, подобранные с учетом полезности для обучения и перевода, также с целью предупреждения интерференции.

Публикация №17: Краткий русско-болгарский словарь Тодора Коджова – волнующая встреча спустя 130 лет. – В: *Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“.* *Научни трудове.* Т. 53, кн. 1, сб. А, Филология. 2015. С. 343-348. ISBN 0861-0029 – в реф. списък на НАЦИД

BG: Статията е посветена на Т. Коджов – забележителен български лексикограф, който е автор и на първия български антропонимен речник.

«Краткият руско-български речник» (1885-1887) е първият руско-български речник, излязъл след Освобождението. В словника са включени думи от различни области на знанието, тъй като авторът го е създал за учениците от основното училище, които са се обучавали по руски учебници поради липсата на помагала на български език. Речникът е съставен от три части, представлява завършено лексикографско произведение,

отразяващо концепцията на автора по отношение на словника и речниковата статия. Анализират се съдържащите се в него сведения за състоянието на руския и българския език от този период. В конкретната статия «Краткият речник...» на Т. Коджов за пръв път е обект на самостоятелно описание като лексикографски труд.

RU: Статя посвящена Т. Коджову – выдающемуся болгарскому лексикографу, автору и первого болгарского антропонимического словаря.

„Краткий русско-болгарский словарь“ (1885-1887) – первый русско-болгарский словарь, вышедший после Освобождения. В словник включены слова из самых разных областей знания, так как автор создал его в помощь школьникам, которые обучались по русским учебникам из-за отсутствия пособий на болгарском языке. Словарь состоит из трех книг, это законченный лексикографический труд, в котором последовательно находит отражение концепция автора в отношении словника и структуры словарной статьи. Проанализированы содержащиеся в словаре сведения о состоянии русского и болгарского языков этого периода. В данной статье труд Т. Коджова впервые становится объектом самостоятельного описания как лексикографическое произведение.

Публикация №18: К проблеме представления служебных слов в учебном русско-болгарском словаре. – В: *Славистиката и българистиката днес: въпроси, идеи, посоки. Сборник с доклади от Международна конференция по повод 20-годишнината от създаването на специалност Славянска филология. (Благоевград, 16-18 октомври 2014 г.). Благоевград, Университетско издателство „Неофит Рилски“, 2015. С. 17-23. ISBN 978-954-680-976-6* – в реф. списък на НАЦИД

BG: Предмет на доклада са сравнително слабо изучените в съпоставителен план пространствени предлози в руския и българския език. В центъра на вниманието са лексикографските следствия, произтичащи от основните положения на концепцията за интегралното описание на езика. Твърди се, че избраните като обект на речниково представяне първообразни предлози влизат в състава на лексикографски тип въз основа на пространственото им значение. Аргументира се възможността за практическото прилагане на данните от съпоставянето като част от руско-български речник на служебните думи.

RU: Предметом доклада служат сравнително мало изученные в сравнительном плане пространственные предлоги в русском и болгарском языках. В центре внимания находятся лексикографические следствия, вытекающие из основных положений концепции интегрального описания языка. Высказывается утверждение, что выбранные в качестве объекта словарного представления первообразные предлоги составляют лексикографический тип на основе общего для них пространственного значения. Аргументируется возможность практического применения данных, полученных в результате сопоставления, при составлении русско-болгарского словаря служебных слов.

Публикация №19: О проекте создания серии учебных русско-болгарских словарей лексических аналогов – В: *Лексикографията в началото на XXI в. Доклади от Седмата международна конференция по лексикография и лексикология. София, 15-16 октомври 2015 г. С., 2016. С. 178-184. ISBN 978-954-322-875-1* – в реф. списък на НАЦИД

BG: В доклада вниманието е съсредоточено върху междуезиковите съответствия с омонимичен характер, които са обект на лингвистиката и лексикографията и получават различно терминологично обозначение. За аналози се приема двойка от руска и българска дума, които са тъждествени по своята семантика, а в плана на израза съвпадат до определени закономерни фонетични, фонематични, графични, граматични различия. Обособяването на аналозите в процеса на съпоставителния анализ е обусловено от необходимостта да бъде определен характерът и степента на лексикална близост между конкретните езици. Посочва се възможността словниците на поредицата от речници да бъдат съставени на базата на лексикалните минимума, разработени в Русия за отделните нива на владеене на руски език като чужд.

RU: В докладе внимание е съсредоточено на межъязыковые съответствия омонимического характера, которые имеют место в лингвистике и лексикографии, и получают разное терминологическое обозначение. За аналогии принимаются пары русских и болгарских лексических единиц, для которых характерно семантическое тождество, они должны совпадать в плане выражения до регулярных фонетических, фонематических, грамматических, графических различий. Выделение аналогов в процессе сопоставительного анализа вызвано необходимостью определения характера и степени лексической близости данных языков. В качестве основы для составления словарей серии словарей предложены разработанные лексические минимумы Российской системы тестового контроля для отдельных уровней владения русским языком как иностранным.

Публикация №20: С. Воиславова, Н. Г. Брагина, Н. Делева. Ментален образ и физиологическо състояние по материал на руска и българска фразеология с компонент *сон* и *мечта*. – В: *Чуждият език и съвременното висше образование. Сборник с доклади. VIII Международна научна конференция. 23-25. VI. 2017, Варна, България.* Част 1. Варна, 2017. С. 273-278. ISBN 978-619-221-070-0 – в реф. списък на НАЦИД

BG: В доклада се подчертава необходимостта от провеждането на съпоставителни изследвания за демонстриране на универсалните и специфичните особености на фразеологичните единици, които са отражение на взаимодействието между езика и културата. Вниманието е съсредоточено върху тематичната група с опорна дума *сон/сън* и *мечта/мечта*, за да бъде установена кросс-културната им специфика. Материалът за анализа е извлечен от едноезични и двуезични руски и български речници. Общият брой на анализирани фразеологизми с компонента *сон/сън* е 22 единици в български език и 28 единици в руски, обособени в шест групи.

Резултатите сочат, че между фразеологичните съчетания с компоненти *сон/сън* и *мечта/мечта* е налице висока степен на близост в руската и българската лингвокултура.

RU: В докладе подчертава се необходимостта за провеждане на сопоставителни изследвания за выявление на универсалных и специфических особенностей фразеологических единиц, являющихся отражением взаимодействия языка и культуры.

Внимание е съсредоточено на тематичната група с опорно слово *сон/сън* и *мечта/мечта* с цел установяване на кросс-културната специфика. Материал за анализа е получен на основе выборки из едноязычных и двуязычных русских и

болгарских словарей. Общее количество проанализированных фразеологизмов с компонентом *сон* – 22 единицы в болгарском языке и 28 единиц в русском, обособленные в шесть групп.

Результаты показывают, что между фразеологическими сочетаниями с компонентами *сон/сон* и *мечта/мечта* в русской и болгарской лингвокультурах наблюдается высокая степень близости.

Публикация №21: Сергею Ивановичу Влахову – 100 лет. – В: *Русистика: Вчера, сегодня, завтра. Юбилейная международная научная конференция, посвященная 50-летию Общества русистов в Болгарии и 50-летию МАПРЯЛ. 29 июня - 2 июля 2017. С.*, 2018. С. 394-401. ISBN 978-619-91041-0-8 – в реф. списък на НАЦИД

BG: Предмет на доклада са основните трудове на С. Влахов в областта на лексикографията, преводознанието, паремиологията, изтъкват се заслугите му за създаването на двуезични, многоезични и енциклопедични речници. Подчертава се взаимовръзката между лексикографията и преводаческото дело.

RU: Предметом доклада являются основные труды С. Влахова в области лексикографии, переводоведения, паремиологии, очерчиваются его заслуги для создания двуязычных, многоязычных и энциклопедических словарей. Подчеркивается взаимосвязь между лексикографией и переводческой деятельностью.

Публикация № 22: Наблюдения върху лексиката на първия руско-български речник на Сава Филаретов. – В: *Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“*, т. 55, кн. 1, СБ 1, 2017 – *Филология*. УИ „Паисий Хилендарски“ С. 137-146. ISSN (print) 0861-0029 - в реф. списък на НАЦИД

BG: В статията се разглежда трудът на Сава Филаретов, който включва единствения завършен и издаден речник през Възраждането, първия руско-български разговорник и първата граматика на новобългарския език – «Карманная книга для русских воинов, находящихся в походах против турок по болгарским землям» (СПб, 1854).

За пръв път се аргументира твърдението, че той е част от поредица книги, издадени в Русия през 1854 г., подготвени на базата на руско-турския разговорник на О. Сенковски (1828). Анализът е насочен към подбора на словника и избора на българските съответствия. Наблюденията сочат, че С. Филаретов се придържа към списъка от руски думи и словосъчетания в речника на О. Сенковски и разработва българската част. Установява се, че в речника са представени по-скоро източнобългарските лексикални форми, наред с русизми, чуждици, новообразувания.

RU: В статье внимание направлено на труд Саввы Филаретова, в котором объединены единственный законченный и вышедший из печати в эпоху Возрождения словарь, первый русско-болгарский разговорник и первая грамматика новоболгарского языка – «Карманная книга для русских воинов, находящихся в походах против турок по болгарским землям» (СПб, 1854).

Впервые аргументируется утверждение, что эта работа является частью серии книг, изданных в России в 1854 г., которые подготовлены на основе русско-турецкого разговорника О. Сенковского (1828). Анализ направлен на подбор словника и на выбор болгарских соответствий. Наблюдения показывают, что С. Филаретов придерживается

списка слов и словосочетаний из словаря О. Сенковского и разрабатывает болгарскую часть. Установлено, что в словаре представлены преимущественно восточно-болгарские лексические формы наряду с заимствованиями из русского языка, иностранными словами и новообразованиями.

IV. Съставителство на речници

Публикация № 23: PONS Kompaktwörterbuch Russisch. Russisch-Deutsch / Deutsch-Russisch. bearb. von Anna Lipovska, Elena Mesnyankina, Iveta Velichkova, Nadezhda Deleva, Nikoleta Velichkova, Olga Lazova, Tatyana Aleksieva, Tatyana Balova, Stuttgart, Ernst Klett Sprachen Gmb, 2005. ISBN 3-12-517108-3

<https://de.pons.com/woerterbuch/pons-kompaktwoerterbuch-russisch-978-3-12-517973-8/russisch>

BG: Универсалният двуезичен речник включва над 125 000 думи, които съставляват основния речников фонд на съвременния немски език. В речниковите статии са приведени голям брой илюстративни примери. Разработени са редица приложения (спрежение на неправилните глаголи, склонение на имената, географски названия). Практическата насоченост обуславя наличието на специален раздел „Частна кореспонденция“.

RU: Универсальный двуязычный словарь содержит более 125 тыс. слов, составляющих основной словарный фонд современного немецкого языка. В словарных статьях приводится множество иллюстративных примеров. Включен ряд приложений (спряжение неправильных глаголов, склонение имен, географические названия). Практическая направленность словаря обуславливает наличие специального раздела „Частная переписка“.

Публикация №24: Н. Делева, А. Липовска, С. Влахов, И. Червенкова. Русско-болгарский словарь, Москва, «Астрель», М., 2008. ISBN 978-5-17-030061-7 (ООО „Издательство АСТ“), ISBN 978-5-271-19695-9 (Издательство „Астрель“)

BG: Речникът съдържа около 15 хиляди най-често употребявани думи и словосъчетания от руския език и съответствията им в български. Включен е кратък граматичен очерк на българския език. Адресиран е към ползватели-носители на руския език. Може да бъде полезен на началния етап от изучаването на българския език, при превод или устно общуване.

RU: Словарь содержит около 15 тыс. наиболее употребительных слов и словосочетаний русского языка и их соответствия на болгарском языке. Включен краткий грамматический очерк болгарского языка. Адресован пользователям-носителям русского языка. Может быть полезен на начальном этапе изучения болгарского языка, также при переводе и устном общении.